

Brebol i Lerbo

En sörmländsk yxdepå från tidigneolitikum

Av Patrik Gustafsson

Gustafsson, P., 2005. Brebol i Lerbo. En sörmländsk yxdepå från tidigneolitikum. (Brebol in Lerbo parish. An Early Neolithic axe hoard from Södermanland.) *Fornvännen* 100. Stockholm.

An Early Neolithic axe hoard was recently found by children near Brebol farm, Lerbo parish, Södermanland. They unearthed four axes from a cleft in a rock outcrop. A fifth axe and a stone flake were found *in situ* by archaeologists in 2002. All the finds consist of diabase. Three of the axes are thin-butted, one is pointed-butted and one is an unfinished pre-form.

The Brebol find joins a small group of early 5th millennium cal BC axe hoards in Södermanland, indicative of the spread of the Funnel Beaker Culture (TRB).

*Patrik Gustafsson, Sörmlands museum, Box 314, SE-611 26 Nyköping
patrik.gustafsson@dll.se*

När två pojkar från gården Brebol var ute och lekte hittade de fyra stenyxor. Yxorna påträffades »stående på rad med eggen nedåt och ungefär med en handbredds mellanrum i en bergsskred». Under hösten år 2002 utfördes en arkeologisk efterundersökning av fyndplatsen varvid ytterligare en yxa och ett avslag från en yxa framkom (Gustafsson 2003).

Brebol ligger i Lerbo socken i Katrineholms kommun och är centralt beläget på den södermanländska sjöplatån. Området utgörs idag av kuperad ängs- och åkermark, med inslag av berg i dagen. Platsen för depåfyndet ligger ca 41 meter över havet. Berget där fyndet gjordes utmärks främst genom att det avskärar stora mängder skärvor och stenflis. Materialet kan beskrivas som »skiffrigt» till sin karaktär. Detta utgör en skarp kontrast till övriga bergspartier i området, i huvudsak bestående av släta rundhällar.

Klippskrevan

Bergknallen med skrevan finns på den södra sidan av ett mindre höjdparti (fig. 1). I bergets östra del finns en ca 3,5 m lång och ca 0,30 m bred spricka i nord-sydlig riktning. Sprickan är ca 1,4 m djup. Vid undersökningen påträffades ett grönstensavslag (F1) ca 90 cm ned från skrevans topp. Ca 5 cm norr om F1 framkom ena halvan av en slipad bergartsyxa (F2). Yxan påträffades liggande i motsats till de tidigare påträffade yxorna. Både F1 och F2 framkom på ungefär samma nivå som de tidigare yxfynden. Resten av bergsskrevan befanns vara fyndtom.

Fynden

Den första yxan (A) som hittades är en svart helslipad tunnackig yxa av svart diabas och i det närmaste hel. Endast några mindre bruksskador finns på eggen. Yxa B är av grå diabas, tunnackig och i det närmaste helslipad. Eggen har

Fig. 1. Brebol, Lerbo sn, Södermanland. Centralt i bilden syns det bergsparti där ett antal yxor deponerats under tidigneolitikum. Foto förf. 2002. — Brebol, Lerbo parish, Södermanland. In the centre of the photograph is seen the rock outcrop where an axe hoard was hidden in the Early Neolithic.

skadats kraftigt genom att ett stort avslag slagits bort. Yxa C är av grå diabas och kan klassas som en spetsnackig yxa som är i det närmaste helslipad. Eggen har fått en kraftig skada varvid en omslipning av eggen påbörjats. Omslipningen har dock aldrig slutförts vilket gör eggen flat till utseendet. Yxa D är den enda som inte uppvisar spår av användning. Den är ett ämne, hugget helt om i grå diabas. F1 är ett diabasavslag som bland annat uppvisar bultmärken och negativa avspaltningssytor på dorsalsidan. Avslaget kommer från yxtillverkning, dock inte från någon av de påträffade yxorna. F2 är en grå diabasyxa, helslipad och tunnackig, som gått av på mitten. Endast nackhalvan av yxan påträffades. Dess ursprungliga längd kan uppskattas till 20–25 cm.

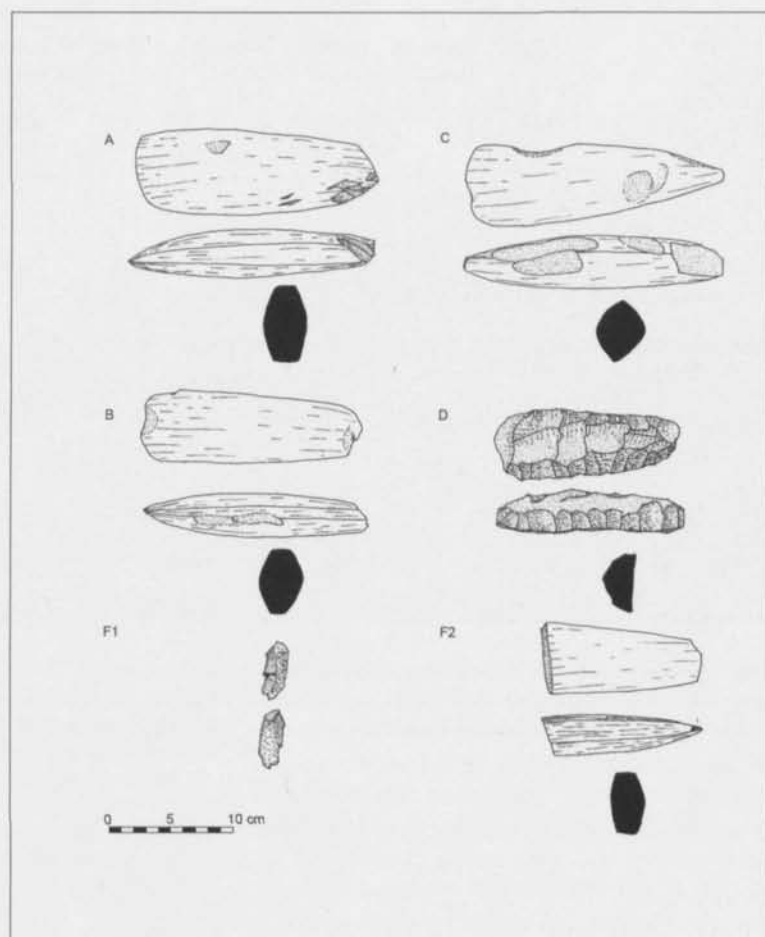
Eftersom yxorna påträffats vid olika tillfällen fanns det ingen möjlighet att kontrollera om artefakterna hade deponerats samtidigt eller om det skett vid olika tillfällen. Troligen har föremålen deponerats samtidigt eftersom alla påträffades på samma nivå i skrevan. Avslaget F1 och den sist påträffade yxan F2 verkar i alla

fall ha nedlagts vid ungefär samma tillfälle. Yxa F2 påträffades liggande. Kanske deponerades den i skrevan med intentionen att den skulle vara stående. Skrevan var här något bredare, vilket kanske skapade det utrymme som behövdes för att yxan skulle falla omkull, till skillnad från de andra yxorna som stod upp fastkladda i sprickan.

Stenprover

Ett bergartsprov togs i direkt anslutning till fyndet samt ett prov från en annan håll i närheten som var representativ för området. Fyndplatsen ligger i ett område med kraftig påverkan av geologiska processer. Där finns en veckomböjning som utgjort en svaghetszon. Fyndplatsen verkar vara en kvarstående rygg av förskiffrad och omvandlad sedimentgnejs. Den vittrande bergarten är fin-medelkornig sedimentgnejs som klyver sig lätt i två riktningar mot varandra så att den faller sönder i rektangulära block och skivor. Med andra ord avviker bergarterna inte från sin geologiska miljö (Kjellman & Grandin 2003).

Fig. 2. Yxdepån från Brebol. Teckningar av förf.
— The Early Neolithic
Axe hoard from Brebol.

Diskussion

I Södermanlands län har inga säkra depåfynd från den mesolitiska tidsperioden gjorts. Vissa lösfyndskoncentrationer av stenyxor kan eventuellt tolkas som depåer liksom bendolken från Djulö i Stora Malms sn utanför Katrineholm (Arne 1909). Möjligen kan även depåfyndet från Stora Daviken i Julita härröra från senmesolitikum.

Från tidigneolitikum har vi dock ett antal depåer i länet. Vid Stora Daviken i Julita sn (Raå 96) vid Hjälmarén påträffades 1960 fem bergartsyxor. Det är tre trindyxor, en lihultsyxa och en tunnbladig yxa, alla av bergart. Yxorna hittades uppradade på en hylla i en grottlänkande skreva belägen ca 45 meter över havet

(FMR). Ytterligare ett depåfynd kan uppmärksammas. I ett grustag vid Prästtorp i Björkviks sn har fem helslipade tunnackiga yxor av sydvästskandinavisk flinta påträffats (Mörner 1933, s. 48 f). Nyligen presenterades också ett intressant fynd av en stenyxa påträffad vid ett större stenblock vid en tidigneolitisk boplats (Hallgren 2004, s. 33).

Deponerandet av yxor verkar avta något under mellaneneolitikum. Märk dock till exempel depåfyndet vid Täckhammarsbro i Bärbo sn, där bland annat två båtyxor påträffats (Cassel et al. 2004, s. 97).

Yxdepåer har tolkats som allt från varulager till spår av rituella handlingar (Karsten 1994). Placeringen i landskapet antas också vara av be-

Fynd	Längd (mm)	Bredd (mm)	Tjocklek (mm)	Tjocklek (mm) 2/3 från eggen
A. Tunnackig yxa, diabas.	197	50	40	35
B. Tunnackig yxa, diabas.	179	58	35	35
C. Spetsnackig yxa, diabas.	210	65	43	40
D. Yxämne, diabas.	150	57	35	25
F1. Avslag, diabas.	47	17	6	-
F2. Tunnackig yxa, diabas, halv.	130	58	32	58

Tabell 1. Det tidig-neolitiska yxdepåfyndet från Brebol. Mått. — The Early Neolithic axe hoard from Brebol. Dimensions.

tydelse och landskapets morfologiska egenskaper har tidigare uppmärksamats (t.ex. Åkerlund 1996, s. 135). I detta sammanhang bör ytterligare en aspekt lyftas fram. Ungefär 50 meter rakt söder om fyndplatsen finns ett sankt område. Idag utgörs denna yta av i det närmaste ofruktbar åker, men under tidigneolitikum var det en mindre havsvik. I denna fuktiga mark har man tidigare plöjt upp ett antal idag förkomna stenyxor. Möjligen kan dessa yxor ha kommit från en våtmarksdepå invid den här aktuella torra depån.

Vilka föreställningar kan då dölja sig bakom vår yxdepå? Spets- och tunnackiga yxor kan ses som symboler för en viss livsstil – den tidig-neolitiska. Yxorna har tagits ur en kontext och ett användningsområde och förts in i ett nytt sammanhang. Därmed har de också tillskrivits nya innebörder. Det viktiga var kanske i det här fallet att markera människornas närvaro i landskapet och den ideologi som man knöt an till. En ideologi som bland annat uttrycktes genom jordbruk, keramik, spets- och tunnackiga yxor, det vill säga det vi idag kallar trattbägarkultur.

Referenser

- Cassel, K.; Gustafsson, P. & Pettersson, B., 2004. Depåer och offer. Cassel, K. & Norberg, L. (red.). *Vetenskapligt program. Södermanlands län*. Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2004:2. Nyköping.
- Gustafsson, P., 2003. *En stenyxdepå vid Brebol. Brebol 1:5, Lerbos socken, Katrineholms kommun, Södermanlands län. Arkeologisk efterundersökning*. Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2003:9. Nyköping.
- Hallgren, F., 2004. *Trössla. Efterundersökning av en grustagen trattbägarboplatz i östra Södermanland. Överråda 3:1, Raå 270, Trosa-Vagnhärad socken, Södermanland. SAU Rapport 2004:7. Societas Archaeologica Upsaliensis. Uppsala.*
- Karsten, P., 1994. *Att kasta yxan i sjön. En studie över rituell tradition och förändring utifrån skånska neolitiska offerfynd*. Acta Archaeologica Lundensia. Lunds universitet.
- Kjellman, J. & Grandin, L., 2003. *Granskning av bergartsprov från fyndplats för stenyxor*. Analysrapport 2-2003. Riksantikvarieämbetet, Geoarkeologiskt Laboratorium. Uppsala.
- Mörner, R., 1933. *Björkvik – en Sörmlandssocken*. Uppsala.
- Riksantikvarieämbetets Fornminnesregister (FMR), Julita sn, Södermanlands län
- Åkerlund, A., 1996. *Human responses to shore displacement. Living by the sea in Eastern Middle Sweden during the Stone Age*. Studier från UV Stockholm. Raå arkeologiska undersökningar, skrifter 16. Stockholm.